

putxa de rissó, sabatas de cordovà» (MilàF, *Romllo.*, 320.27). Cf. *GAMBUIX*.

Això no vol dir, però, que no sigui també de velles arrels el nostre *caputxo*, que ja usava Sant Vicent F: «ha ordenat en Castella que tots els moros van ab hun *capuxo* senyalat» (en el volum de *Serm.*, ms. iv, 36v., *RABM VIII*, 125); i figura en el *Tirant* (tros limítrof entre l'obra de Galba i la de Martorell: «Tirant vestí's un *capucho* de pastor», ed. pri., cap. 304; *Riq.*, 854.13), i en doc. marí de Barcelona a. 1481 (veg. el context supra, sobre *caperó*); avui *caputxo* s'usa una mica pertot en la nostra llengua i s'hi estén fins a les zones extremes: *lu kapúçu* 'la caputxa (de les dones)' a Tor de Vall Ferrera (1932); en el Capcir les velles duïen tradicionalment *kəpúçu* (i es diu que eren *caputxaires*, mentre que les joves es posaven *còfa*, Matamala, 1960);¹¹ eiv. *caputxo*;¹² *Cova del Caputxo* a Balones (E. d'Alcoi, 1963); *kəpúçu* en el Maresme és un peix negre, semblant a una bestina i no menys gros però amb el morro afuat (St. Pol de Mar, c. 1926); potser és normalització el *caputx* que MilàF usà literàriament.¹³ No hi ha dubte que la forma més autòctona *capús* té antigues arrels en l'Orient hispànic, no sols en mossàrab: en un doc. alt-aragonès de fi del S. xi: «alia capa de tiraz vermicula, cum *capucio* et orlata de annamath» (*Cartul.* de Fanlo, 110); i el citat «capa curta ab *capús*» d'OPou.

Caputxi com a nom de l'orde fundada per M. Baschi l'any 1526 és adaptació de l'it. *cappuccino* que hom hi derivà llavors (> cast. *capuchino*, ja en el *Quixot* i, xi); però hi hagué en català algun significat diferent i més autòcton: especialment 'la botana o tapet de la botella de cuiro per beure: a Menorca: «a vei sense dents / dau-li pa moll; / gerra sense coll / no està acabada; / bóta buidada / no té *caputxi*»³⁵ (*Camps Merc.*, *Folkl. Me.* i, 172); *caputxinet* 'apagal·lums' (c. 1880, Vidal Val., cita en *DBal.*).

DERIV.: *Encaputxar* 'cobrir de caputxa', -*utxat* ja en l'*Atl.* de 1867 (vi, 71b). *Caputxet* peix semblant al llissal a Tortosa (Vergés i Paulí, *Espurnes* v, 17), i a Vinaròs (*AlcM*).

Capella [fi S. XIII, Llull, *Blanq.*, distingit d'*ermiratge*, *NCl.* II, 42.1]; «la ca.: sacellum, aedicula, latriarium», OPou (*TbPu.*, 165): del ll. tardà *CAPPĒLLA* 'tros de la seva capa que St. Martí va donar a un pobre', 'oratori erigit sobre aquesta relíquia', 'oratori, capella, en general', pròpiament doncs diminutiu de *CAPPA*; veg. *DCEC*, s. v. *capilla* (i, 665b).

Capellà, que havent començat per designar el sacerdot d'una capella determinada (fr. *chapelain*, cast. *capellán*, etc.), fou també molt usat en el període primitiu entre nosaltres amb sentit estrictic (*capellanus*, documentació llatina de Cat., des de 1057, Bast.-Bass., 375-8), però aviat en català amplia el seu sign. fins a esdevenir sinònim de 'clergue, prevere', com veiem ja en textos del S. XIII: «si hom de vila amava / e tot jorn davant mi passava / conèixer-s'ia l'endemà: / per qu'eu vull amar *capellà*» (confessa la viciosa desvergonyida en *Set Savis*, v. 1748); acc. en què s'estén també a l'aragonès dels xurros (a Alcúdia de Veo m'ex-

pliquen el nom d'un carrer *Calle l'Abadía*, perquè «es la del *capellán*» o rector del poble, 1962); sentit figurat orogràfic: *capellà* 'rocassa erecta' ribag. (a Serradul dues roccasses en el vessant de la Feixalada me les assenyalaven de lluny dient «aquells dos *capellans*», 1957; en altres llocs en diuen *frases*, comparació amb la massa d'una persona embolcada en la sotana o l'hàbit); *capellania* [1068, Bast.-Bass., 378] ja en Llull: «establien *capellanies* perdurablement en aquel monestir, per lurs ànimes» (*Blanq.*, *NCl.* II, 17.17). El *capellustre* no és sols valencià (MGadea, *T. del Xè* I, 133) perquè també s'usà en el Princ.: «fou primer escolà de música del Pi, i després músic de la capella --- i, deixats los hàbits, sols de *capellustre* o capellanet de caldereta, penja los hàbits a la figuera, vestint-se de seculars», B. de Maldà, *Coll. B. Vida*, 118.

Capoll [1466], com a nom del peduncle dels fruits, o com a cap prominent de molts altres objectes vegetals, animals, minerals o construïts, és mot important de la llengua, que també s'ha usat (més, i amb caràcter més genuí, en el cast. *capullo* que en cat.) per a la poncella de la flor o per a l'embolcall del cuc de seda: resulta probt. d'un encreuament del cat. *capell* (supra), que, entre altres coses semblants, és el nom pròpiament cat. d'aquell embolcall, ll. vg. *CAPPELLUM*, amb *cŭcŭllus* 'caputxa, cogulla de frare, caluix de fruita'.

En les *Receptes* que va compilar en l'any 1466 el valencià Micer Joan, una de les receptes instrueix que «sia pres vy vermel e tres a quatre *quapolls* de boques de magrana dolsa» per fer un dels seus preparats (*BABL VII*, 420). El nom més castís, i potser l'únic realment genuí, de la coberta protectora del cuc de seda, en català ha estat sempre *capell* (com es diu encara no sols a tot el País Valencià i l'Ebre, sinó en general a les comarques de Mallorca i del Princ. on té velles arrels la sericicultura) i així ho trobem ja en les fonts segures del S. xvi (des del tombant del xv): OPou en el capítol dels cucs de seda: «lo *capell*: folliculus, vellus; guardar *capell* per llavor: servare vellera ad sobolem procreandam», «cloure y espessir bé lo *capell*: condensare stamina» (*TbPu.*, 323), «foradar lo *capell* ab lo pico --- posar lo *capell* en aygua bullent» (ib., 324; ni tan sols dóna sinònim, com tan sovint sol fer-ho, sobretot quan l'ús val. discrepa del del Princ. o de Girona); ja es refereix a això, encara que amb obscenitat, el *Somni de Joan Joan* («que'l cuc del vell / quan vol filar o fer *capell* ---», 2793).

Rodant pel País, a Carcaixent em parlaven de quan els cucs «feien el *kapéls*», a Alberic de quan «treien el *kapéls* de seda», i sembla que s'ha usat metonímicament per la seda filada en la frase *mostra de capell*: «hem volgut posar assí una *mòstra d'eixe capell*», «a fi de donar a conèixer a atres pòbles esta *mòstra de capell* --- la colquem en estes pàgines», MGadea (*T. del Xè* I, 108; i, 5). *Capoll* amb aquest valor, en bona part, és un calc del cast. *capullo*, que s'ha fet sobretot allà on el conreu dels cucs és cosa d'afeccionats, a qui els ho havien ensenyat en la forma castellana *kəpílu*, *kəpílo*; car és probable que la base semàntica d'això, més o menys llunyana, sigui el mot